

De vijand van iedereen

DANIEL
HELLER-
DE ROAZEN
VIJAND
VAN
IEDEREEN

PIRATEN EN HET VOLKENRECHT

Vertaald door Geertjan de Vugt

Boom

Oorspronkelijk verschenen onder de titel
The Enemy of All: Piracy and the Law of Nations
© Zone Books, New York, 2009
© Boom uitgevers Amsterdam, 2016

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (Postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912. Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-pro.nl).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

Verzorging omslag: Bas Smidt
Verzorging binnenwerk: image realize

ISBN 978 90 8953 210 7
NUR 730, 680

www.boomfilosofie.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord	9
Hoofdstuk 1 Aan gene zijde van de grens	13
Hoofdstuk 2 Geruchten over een overlijden	25
Hoofdstuk 3 Over deinende golven	33
Hoofdstuk 4 Buitgemaakt	45
Hoofdstuk 5 Hoger gezag	53
Hoofdstuk 6 Oversteken	65
Hoofdstuk 7 Blijven drijven	79
Hoofdstuk 8 Dialectiek van de kaperij	89
Hoofdstuk 9 Oudere vijanden	107

Hoofdstuk 10	
Jongere tegenstanders	119
Hoofdstuk 11	
Het recht van de zeekamelen	139
Hoofdstuk 12	
Over ijzeren kooien en <i>U-Boote</i>	155
Hoofdstuk 13	
De rechtvaardiging der mensheid	173
Hoofdstuk 14	
Land en zee	191
Hoofdstuk 15	
De lucht in	201
Hoofdstuk 16	
Naar de eeuwige oorlog	213
Noten	225
Literatuur	275

ὦ ξεῖνοι, τίνες ἐστέ; πόθεν πλεῖθ' ὑγρά κέλευθα;
ἦ τι κατὰ πρῆξιν ἦ μασιδίως ἀλάλησθε
οἷά τε ληιστῆρες ὑπεῖρ ἄλλα, τοί τ' ἀλόωνται
ψυχὰς παρθέμενοι κακὸν ἄλλοδαποῖσι φέροντες;

Wie zijn jullie, vreemdelingen? Waar kom je vandaan en waarom bevaar je de deinende golven? Om handel te drijven? Of zwerven jullie zo maar rond als piraten, die rondzwalken op zee en hun leven wagen om aan anderen onheil te brengen?

Homerus, *Odyssee* 3.71-74; 9.252-55

VOORWOORD

Een boek over piraterij kan vele vormen aannemen. Het kan een geschiedenis presenteren van verschillende soorten criminele zeevaarders: antieke piraten, middeleeuwse kapers, moderne *sea dogs*, vrijbuiters en boekaniërs, en ongetwijfeld nog vele andere figuren. Historici hebben hun wetenschappelijke interesse al vaak gericht op de plunderaars van de zee, van wie de legale en illegale handelingen dikwijls een cruciale rol hebben gespeeld in sociale, economische en politieke ontwikkelingen over de hele wereld. Vandaag de dag beslaat het historisch onderzoek naar piraterij een aanzienlijk wetenschapsgebied, waarin talloze wetenswaardigheden kunnen worden gevonden. Ook zullen binnen afzienbare tijd ongetwijfeld studies verschijnen naar de gevolgen van het gebruik van het concept ‘piraterij’ op het gebied van intellectueel eigendom, zoals patenten, licenties en auteursrecht. Een onderzoek naar piraterij kan bovendien evengoed een geschiedenis vormen van haar veranderende verschijningsvormen. De antieke, middeleeuwse en moderne literatuur bevatten veel materiaal voor de bestudering van een dergelijk onderwerp. Men kan daarbij nog een flink aantal andere archieven voegen, niet in de laatste plaats die van het volkenrecht, waarin piraten een fascinerende, zij het een relatief kleine rol vervullen.

Een dergelijk relaas over piraterij wordt in dit boek niet gegeven. Dit boek is filosofisch en genealogisch van aard en vertrekt vanuit een rechtskundig gegeven in de geschiedenis van het Westen: namelijk het feit dat de piraat de oudste vijand van de mensheid vormt. Reeds lang voordat er sprake was van mensenrechten, humanitaire organisaties en de codificatie van internationaal

recht in de vroegmoderne periode, definieerden de staatslieden van het antieke Rome de piraat als de ‘vijand van allen’. Zoals Cicero eens opmerkte, zijn er vijanden waarmee een rechtsstaat oorlog mag voeren, verdragen kan sluiten en, wanneer de omstandigheden het toelaten, een einde aan de vijandelijkheden kan maken. Dergelijke rechtmatige vijanden mogen, door het feit dat ze in beginsel gelijk zijn aan hun publieke opponenten, altijd een beroep doen op bepaalde rechten. Maar er is ook een ander type vijand: een onrechtmatige antagonist, die dergelijke rechten onwaardig is. Dit is de piraat die Cicero, om deze reden, de ‘gemeenschappelijke vijand van allen’ noemt. Middeleeuwse rechtsgeleerden hebben in hun commentaar op de klassieke autoriteiten deze antieke Romeinse titel geparafraseerd: zij noemden de piraat de ‘vijand van het menselijk geslacht’. Later gingen de rechtsfilosofen en politiek filosofen van de moderne periode een stap verder. Zij ontwikkelden een begrip dat direct kan worden teruggevoerd op de piraat. Dat is de idee van de ‘vijand van de mensheid’, waarmee eenieder vandaag bekend is.

De nu volgende pagina’s reconstrueren de genealogie van dit idee en definiëren daarbij de juridische, politieke en filosofische voorwaarden waaronder het mogelijk werd om een dergelijke uitzonderlijke figuur als de ‘vijand van allen’ voor te stellen.

Het is wellicht overbodig om hier op te merken dat een boek over dit onderwerp nauwelijks alomvattend of uitputtend kan zijn. Het is ongetwijfeld zinnvoller om erop te wijzen dat de eenheid van dit boek, ondanks het feit dat de inhoud is verspreid over zestien hoofdstukken, in één argument ligt. Dit argument houdt in dat de politieke en juridische kwestie van de piraterij, binnen de traditie die haar wortels heeft in de klassieke oudheid en die op verschillende manieren tot het internationaal recht en de politiek van het moderne Europa en haar voormalige koloniën heeft geleid, door een beperkte groep kenmerken wordt bepaald.

Om precies te zijn, zijn er vier specifieke eigenschappen die het probleem van de piraterij definiëren. Tezamen vormen deze

eigenschappen een paradigma, dat in dit boek in zijn historische golfbewegingen en filosofische consequenties wordt beschreven.

In het kort gaat het om de volgende vier eigenschappen:

1. De piraterij vindt plaats in een gebied waarin uitzonderlijke wetten gelden, en tot op de dag van vandaag zijn van dergelijke gebieden de volle zee en het internationale luchtruim de dominante voorbeelden geweest.
2. Een piraat is een persoon die door zijn daden in een dergelijke uitzonderlijke ruimte blijk geeft van een vijandschap die niet kan worden gedefinieerd als een tussen twee individuen of twee politieke instanties. Het is een vijandschap die niet op één doelwit is gericht; zij maakt daarin geen onderscheid. Zij verschijnt niet als bijzonder, maar als algemeen en wordt vaak voorgesteld als ‘universeel’. De titel ‘vijand van allen’ geeft het karakter van dit antagonisme goed weer.
3. Als gevolg van deze eerste twee eigenschappen leidt piraterij ertoe dat het onderscheid tussen strafrecht en politiek vervaagt en, in de extreemste gevallen, volledig verdwijnt. Omdat zij optreden buiten de gebieden waar de normale jurisdictie geldt en omdat ze niet worden beschouwd als tegenstanders van een enkeling, maar als ‘vijanden van iedereen’, vallen piraten niet in de categorie ‘gewone criminelen’, wier positie wordt beschreven in het burgerlijk wetboek. Ze kunnen echter ook niet als rechtmatige vijanden worden opgevat, want door hun vijandschap jegens een algemene collectiviteit vormen ze geen groep waarmee vrede gesloten dan wel oorlog kan worden gevoerd.

4. Op grond van de derde eigenschap brengt de piraterij een transformatie van het concept ‘oorlog’ teweeg. Omdat ‘vijanden van allen’ noch criminelen, noch oorlogvoerenden zijn in de gangbare betekenis van het woord, zijn de acties die tegen hen worden ondernomen formeel niet dezelfde als de acties tegen een rechtmatige vijand. Ze moeten de maatregelen omvatten die worden gebruikt in de vervolging van oorlogvoerenden én criminelen: maatregelen met betrekking tot externe relaties en interne veiligheid, alsook politieke maatregelen en politietechnieken.

Dit project werd van meet af aan gedreven door de hypothese dat het paradigma ‘de piraat’ vandaag de dag als paradigma van aanzienlijk, zelfs uitzonderlijk groot belang is. Hoe en waarom de ‘vijand van allen’ heden ten dage een cruciaal fenomeen is geworden, zal, zo hoop ik, geleidelijk duidelijk worden naarmate de hoofdstukken van dit boek zich ontvouwen.

HOOFDSTUK 1

AAN GENE ZIJDE VAN DE GRENS

Als staatsman en redenaar in de klassieke Romeinse tijd had Cicero de boeken van de filosofen goed bestudeerd. Hij kende de antieke scholen en was bekend met de takken van de filosofie waarin de denkers de verschillende dimensies van hun werk hadden verwoord: fysica en metafysica, ethiek en logica, de leer van de ziel evenals die van het beste regime. Maar Cicero kende aan een van deze gebieden een titel toe die geen van de andere toekwam, en wel om een eenvoudige reden: dit ene domein, beweerde hij, besloeg het grootste terrein van allemaal. ‘De filosofen hebben vele belangrijke en nuttige onderwerpen nauwkeurig en uitvoerig besproken’, merkte Cicero op, ‘maar hun opvattingen en voorschriften uit de plichtenleer [*de officiis*] lijken me wel het ruimste toepassingsveld te hebben.’¹ Vandaar het besluit van de Romeinse denker om aan hun theorieën een omvangrijk boek te wijden, dat het grote politieke en juridische werk van zijn laatste jaren zou worden: *De plichten (De officiis)*, een traktaat in drie boeken waarvan wordt aangenomen dat het begin december 44 v.Chr. werd afgerond.² In de inleiding van zijn werk benadrukte Cicero de uitgestrektheid van het terrein waartoe zijn onderwerp van nature behoorde. ‘Inderdaad, of het nu gaat om openbare of persoonlijke aangelegenheden, om activiteiten buitenshuis of thuis, om zaken die je alleen of met anderen tot stand brengt’, schreef hij, ‘er is geen enkel terrein dat niets met de plicht te maken heeft.’ Ze vormen de bron voor elk moreel

onderscheid, omdat, zo voegde hij toe, ‘ze nakomen zedelijkheid betekent, ze verzuimen schande’.³

In het eerste boek van zijn traktaat over de plichten somt Cicero verschillende typen van morele plichten op, classificeert ze en beargumenteert dat er meerdere gradaties (*gradus*) in zijn.⁴ De hechtste verbinding (*arterior colligatio*), zo legt hij uit, is die welke de leden van een familie met elkaar verbindt. Omdat ‘alle levende wezens een natuurlijke drang bezitten om zich voort te planten’ en de mens geen uitzondering op deze regel vormt, is ‘de gemeenschap op de eerste plaats gebaseerd op het huwelijk’, aldus Cicero; daarna komt de band tussen ouders en kinderen.⁵ Deze verbindingen vormen het weefsel van het huishouden waarin alles gemeenschappelijk is. Ze vormen ook het fundament van de stad, waarbij het huishouden ‘als het ware een kweekplaats van de staat’ (*quasi seminarium rei publicae*) is. De volgende plichten zijn die welke broers en zussen samenbinden, en in weer een volgend stadium vindt men die tussen neven en nichten en achterneven en achternichten. Wanneer een familie zo groot wordt dat de leden niet meer in één huis kunnen wonen, is het de natuurlijke gang van zaken dat de jongeren het huishouden verlaten: zij ‘gaan [...] op verschillende plaatsen wonen, als in kolonies’. En toch, merkt hij op, blijven verplichtingen bestaan. Na verloop van tijd worden er nieuwe huwelijksbanden gevormd, en daaruit ontstaan weer andere relaties. ‘Bloedbanden’ binden mensen samen ‘in welwillendheid en genegenheid’, want ‘het [is] belangrijk’, zo commentarieert Cicero, ‘dezelfde voorvaderlijke gedenktekens, dezelfde godsdienstige gebruiken en een gemeenschappelijke begraafplaats te hebben’.⁶

Ook buiten de muren van het huishouden en de grenzen van de familie bestaan er plichten die een moreel handelende persoon binden aan de mensen die in dezelfde stadstaat (*civitas*) wonen. ‘Medeburgers’, zo merkt Cicero op, ‘hebben inderdaad veel gemeen: het forum, tempels, portieken, wegen, wetten en rechten, rechtspraak en kiesstelsel, en verder ook nog relaties en

vriendschappen, en heel wat gemeenschappelijke activiteiten en belangen.⁷ Op basis van al deze gemeenschappelijkheden hebben burgers veel verplichtingen jegens elkaar. Zelfs mensen die een misdaad begaan kunnen zich rechtmatig beroepen op hun rechten. Men mag niet ongestraft criminelen afranselen, want ‘wraak en straf hebben hun grenzen’.⁸ En iets verder verwijderd van die eerste kweekplaats van verbintenissen liggen nog meer cirkels van plichten. Voorbij de politieke eenheid bestaat er een cirkel van verantwoordelijkheden tussen al diegenen die ‘door de stam, de natie en de taal’ verbonden zijn.⁹ Voorbij die buitenste cirkel bevindt zich de laatste groep met door Cicero genoemde plichten: dat zijn de plichten die gelden omdat we tot ‘de ontzaglijke mensengemeenschap’ (*immens societate humani generis*) behoren.¹⁰ Omdat de eerste beginselen ‘rede en taal’ (*ratio et oratio*) zijn, zijn alle mensen noodzakelijkerwijze met elkaar verbonden in één geheel, zo leert Cicero ons. Dit is de band die alle levende, sprekende wezens met elkaar verbindt, en deze band zorgt ervoor dat mensen zich, ‘door onderricht en studie, door ideeën mee te delen, te bespreken en te beoordelen’, met elkaar verbinden en verenigen ‘in een natuurlijke gemeenschap’.¹¹

De dichters, zo brengt Cicero in herinnering, wisten dit heel goed. Ze hebben het meer dan eens gezegd: ieder individu heeft de plicht om dolenden te helpen bij het vinden van hun pad, om hun de weg te wijzen.¹² Vreemdelingen zijn net als alle anderen sociale wezens, en zij vallen volledig in de categorie van hen jegens wie we verplichtingen hebben. Zelfs individuele leden van andere volken die zich duidelijk zeer vijandig gedragen jegens ons huis en ons vaderland, kunnen tot deze cirkel van verantwoordelijkheid behoren. We hoeven hierbij alleen maar het meest extreme voorbeeld te bekijken, dat wil zeggen, onze vijanden. Zij vormen nauwelijks een uitzondering, want ook zij, zo beweert Cicero, kunnen aanspraak maken op een rechtvaardige behandeling. In de optiek van de Romeinse rechtsgeleerde was dit ongetwijfeld voor een deel een kwestie van traditie. De

wetten, vastgelegd in het *ius fetiale* van het Romeinse volk die bepaalde hoe een strijd gevoerd moest worden, stelden duidelijk dat een oorlog alleen als rechtvaardig kon worden beschouwd als bepaalde plichten werden gerespecteerd. Om deze reden heeft Cicero in zijn uiteenzetting over de plichten ook de oude *officia* opgenomen die door de wetten van de oorlogsvoering werden bepaald. Degenen die in de strijd hun wapens neerleggen, moeten worden beschermd; de overwonnenen moeten met mededogen worden behandeld; en '[ook moet men beloften nakomen die men in dergelijke gevallen] als enkeling onder invloed van bepaalde omstandigheden tegenover de vijand heeft gedaan'.¹³

'In dergelijke gevallen' – maar alleen dan. Dit is een doorslaggevende bepaling. De Romeinse cirkel van plichten mag dan wel ruim, ja zelfs zeer uitgestrekt zijn, er zijn wel grenzen aan. Het traktaat laat er geen twijfel over bestaan dat de beginselen van plicht voor alle individuen gelden die zijn verenigd in 'de ontzaglijke mensengemeenschap'. Toch lijkt het alsof sommige mensen buiten de grenzen van deze collectiviteit vallen. Het gaat dan om individuen die duidelijk anders zijn dan alle anderen: mensen die, hoewel begiftigd met spraakvermogen en rede, toch niet bij een rechtmatige gemeenschap horen; mensen die slechte dingen doen, maar toch niet als criminelen kunnen worden gedefinieerd; mensen, ten slotte, vaak vreemdelingen en agressievelingen, die geen aanspraak kunnen maken op de vele rechten van vijanden.

Cicero noemt zulke mensen 'piraten', en in *De officiis* verbant hij hen naar een gebied waar geen plichten gelden. In boek 3 van zijn traktaat schrijft hij:

Er bestaat trouwens ook een oorlogsrecht, en ook tegenover de vijand moet men vaak trouw blijven aan een eed. Als men iets zweert in de overtuiging dat men zich eraan moet houden, moet men dat ook nakomen. In de andere gevallen is het geen meined er zich niet aan te houden. Als je bijvoorbeeld aan rovers het over-

eengekomen losgeld voor je leven niet betaalt, is dat geen bedrog, ook niet als je het onder eed beloofd hebt. Een piraat behoort immers niet tot het aantal vijanden met wie je in oorlog bent, maar is de gemeenschappelijke vijand van allen. Tegenover hem moeten er geen wederzijdse beloften of eden bestaan. (*Nam pirata non est ex perduellium numero definitus, sed communis hostis omnium; cum hoc nec fides debet nec ius iurandum esse commune.*)¹⁴

Cicero's woorden moeten in hun volle draagwijdte worden begrepen. Dat met een piraat 'geen wederzijdse beloften of eden' zouden moeten worden afgesproken betekent niet meer en niet minder dan dit: ten overstaan van de piraat heeft men geen enkele verplichting – zelfs geen verplichtingen die wel gelden voor de rechtmatige tegenstander. De piraat valt in geen enkele cirkel van verantwoordelijkheid die in het Romeinse boek wordt beschreven. Als 'gemeenschappelijke vijand van allen' (*communis hostis omnium*) kan hij niet als crimineel worden beschouwd, omdat hij niet tot de stadstaat behoort; maar hij is ook geen buitenlandse oorlogstegenstander, want hij 'behoort immers niet tot het aantal vijanden met wie je in oorlog bent.' Cicero presenteert de piraat als iemand die zich beweegt in een gebied waar plichten niet langer gelden. Hieruit is maar één conclusie te trekken. Als 'alles wat rechtvaardig is afhangt van de vervulling van verplichtingen', terwijl tegelijkertijd 'alles wat onrechtvaardig is in het leven' afhangt van het negeren ervan, dan moet men concluderen dat de piraat aan gene zijde van het rechtvaardige en het onrechtvaardige staat.

Het zou echter onjuist zijn te concluderen dat de piraat daarom de klassieke orde van verplichtingen in twijfel trekt. Het tegenovergestelde komt dichterbij de waarheid: de 'gemeenschappelijke vijand van allen', zo kan men beweren, maakt de verantwoordelijkheden zichtbaar die juist niet voor hem gelden, precies zoals de uitzondering de regel bevestigt. Cicero's piraat brengt juist die ene situatie aan het licht die voor hemzelf niet

geldt, en die omgekeerd wel geldt voor al die individuen op wie de plichten altijd rusten: namelijk dat ze behoren tot ‘de ontzaglijke mensengemeenschap’.

Toegegeven, de Romeinse denker biedt geen duidelijk beeld van de grenzen van de gemeenschap, en men is dan ook benieuwd naar het criterium aan de hand waarvan een individu begiftigd met taal en rede tot die gemeenschap wordt gerekend of ervan wordt uitgesloten. Wellicht bestaat het onderscheidende kenmerk uit een plaatsgebonden leven op het land. Volgens een dergelijke redenering zou de verbinding met zo’n immens verbond neerkomen op een band met een gemeenschap die, zoals de Romeinse staat, aan een duidelijk afgebakend territorium is gebonden. Maar het kan evengoed zo zijn dat het cruciale onderscheid ligt in de acceptatie of weigering van het principe dat volgens Cicero rechtmatigheid en rechtvaardigheid (*iustitia*) überhaupt fundeert: ‘trouw, die impliceert dat men consequent en oprecht beloften en afspraken naleeft’ (*fides, id est dictorum conventorumque constantia et veritas*).¹⁵ Dit zou duidelijk verklaren waarom ten opzichte van de rechtvaardige vijand een belofte moet worden gehouden. Hoewel hij onze vijand is, handelt zelfs hij in oprechtheid; ondanks zijn agressie probeert hij nog steeds datgene te doen wat hij volgens de wet van verplichting gezworen heeft te doen en zorgt daarbij dat – volgens de stoïsche etymologie – ‘waarachtigheid’ (*fidem*) uiteindelijk ‘waar wordt’ (*fiat*).¹⁶ Dat geldt in elk geval niet voor de piraat: niets behoort aan hem verplicht te zijn, want hij leeft zonder een dergelijke ‘waarachtigheid’.

Cicero twijfelde geen moment aan het bestaan van de ‘gemeenschappelijke vijand van allen’, en hij twijfelde al evenmin aan het bestaan van een ‘ontzaglijke mensengemeenschap’ op aarde. Geen van deze aannames kan echter als triviaal worden afgedaan. In zoverre de klassieke denker zich beroept op niet één, maar beide termen, en wel in een symmetrische relatie, kan hij niet anders dan kritische vragen oproepen, of zelfs tegenspraak. Men zou hier het liefst pauzeren om de aard van deze ‘ontzaglijke

mensengemeenschap' te overdenken; een gemeenschap die ofwel door toeval, ofwel noodzakelijkerwijs een figuur toelaat die, hoewel hij menselijk is, er resoluut buiten valt. Men kan hier natuurlijk tegen inbrengen dat, wanneer ze zodanig begrensd is, men deze 'ontzaglijke gemeenschap' redelijkerwijs niet langer die 'van de menselijke soort' kan noemen, juist omdat één of meerdere mensen niet tot haar kunnen worden gerekend. Een begrensde gemeenschap kan van alles zijn, maar vanzelfsprekend niet 'van allen'. In elk geval suggereert een van de algemene opvattingen van totaliteit in feite exact het tegenovergestelde. Men kan ook inbrengen dat indien een groep die wordt opgevat als geheel zelfs maar één enkele uitzondering toestaat, deze groep niet langer een zuiver geheel is. Men kan opwerpen dat wanneer men het in een dergelijk geval heeft over 'ieder, maar dan ook ieder' lid, men een beroep doet op een behoorlijk onnauwkeurig idee van totaliteit. Ondanks de schijn moet men dan toegeven dat 'allen' in werkelijkheid niet allen kan zijn.

Er kunnen echter nog prangender bezwaren tegen Cicero en zijn doctrine van het uitgestrekte domein van de plichten naar voren worden gebracht, die eveneens de begrenzing van de wet van volledige insluiting betreffen. Een lastiger probleem dan de onmetelijkheid van de gemeenschap en haar totaliteitsclaim vormen de verbannen, trouweloze figuren die per definitie buiten haar vallen: de onwettige tegenstanders die 'immers niet tot het aantal vijanden met wie je in oorlog bent' kunnen worden gerekend. Een enkel ogenblik volstaat om deze wezenlijke en misschien wel onoplosbare moeilijkheid tot ons door te laten dringen. Tussen de grote gemeenschap van plichtsgetrouwe individuen en de vijanden die ertegenover staan, moet hoe dan ook een relatie bestaan, zelfs als deze relatie er een is van zuivere uitsluiting. De structuur van zo'n verbinding – of losmaking – blijft echter verre van evident. Om dit probleem in zijn volledige omvang te begrijpen is het nodig om voor een moment stil te

staan bij de kwestie in haar meest eenvoudige logische vorm: is de ‘vijand van allen’ wel of niet een van die ‘allen’?

Er kunnen twee antwoorden op deze vraag worden gegeven, en beide leiden tot verbijstering. Cicero suggereert één antwoord wanneer hij, met schijnbare helderheid, verklaart dat ‘de piraat immers niet tot het aantal vijanden met wie je in oorlog bent’ wordt gerekend. Die bewering bepaalt, ogenschijnlijk zonder ambiguïteit, dat de gemeenschappelijke vijand van allen, hoewel menselijk, buiten het ethische en wettelijke domein van anderen staat; specifieker, van alle anderen – alle anderen namelijk, die werkelijk ‘allen’ zijn. Cicero’s claim sluit sommigen uit van het recht om een van ‘allen’ te zijn, en werpt zo een lange schaduw over de menselijke ‘gemeenschap’. Maar zelfs wanneer men de these accepteert, kan verdere twijfel nauwelijks worden vermeden. Als de piraat zich voorbij deze gemeenschap bevindt van alle sprekende, handelende wezens aan wie men plichten verschuldigd is, waar – of wat – is hij dan? Wie – of wat – is een sprekende, handelende mens die vanwege morele of wettelijke principes is uitgesloten van het gemeenschappelijke domein van de plichten dat zo veel leden van de soort verbindt?

Het is moeilijk een antwoord op deze vraag voor te stellen dat niet gedachteloos of onrechtvaardig zou zijn, of allebei. Men kan echter ook proberen om op een andere manier de oorspronkelijke vraag te beantwoorden en daarbij een andere oplossing aandragen voor het probleem hoe te beslissen of ‘de vijand van allen’ wel of niet als een van ‘allen’ telt. Om de menselijke gemeenschap te redden van het vooruitzicht van haar al te kunstmatige grenzen kan men de exacte woorden van het Romeinse traktaat herzien en daarbij de uitzondering opnemen in de regel. Men moet dan toegeven dat ‘de gemeenschappelijke vijand van allen’ ondanks zijn vijandigheid, vreemdheid en uiterste onbetrouwbaarheid, *de facto* en *de jure* een lid van de ‘mensengemeenschap’ blijft. Hoewel hij aan de rand staat, lijkt de piraat dan toch een plek te vinden in de gemeenschap van de plichtsgetrouwen.